

Erityisryhmien liikunnan kehittämisohjelma 2003 - 2005

Opetusministeriön julkaisuja 2003:12

Opetusministeriö

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö
Valtion liikuntaneuvosto
Erityisliikunnan jaosto
Meritullinkatu 10,
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 09 - 160 04/ 09 - 1607 7381 (Kari Koivumäki)
<http://www.minedu.fi>
Taitto: Erja Kankala, opetusministeriö

<http://www.minedu.fi/julkaisut/liikunta>
Edita Prima Oy, Helsinki 2003

ISBN 952-442-186-0 (PDF 952-442-370-7)
ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja 2003:12

Sisältö

Johdanto ja tausta	4
- Erityisryhmien liikunnan käsitteisisältö ja merkitys	5
- Esitykset vuosiksi 2003-2005 -tiivistelmä painopisteistä	5
Liikuntahallinnon toimenpiteet	6
- Kuntien liikuntatoimen erityisliikunnan toimenpide-ehdotukset	6
- Erityisliikunnan järjestöjen toimintaedellytykset	7
- Esteettömien liikuntatilojen ja -ympäristön kehittäminen	7
- Erityisryhmien liikunnan tutkimustyön linjat	7
- Erityisliikunnan ohjaaja- ja opettajakoulutus	8
- Kansainvälisen yhteistyön kehittäminen	8
- Erityisryhmien liikunnan ja vammaisurheilun tiedonvälityksen kehittäminen	9
- Erityisryhmien liikuntatoiminnan rahoitus	9
- Muut toimenpiteet valtakunnallisessa liikuntahallinnossa	9
Koulu- ja opetustoimen toimenpiteet	10
- Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetus	10
- Opettajien soveltavan liikunnanopetuksen jatko- ja täydennyskoulutus	11
Sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet	12
- Ikääntyneiden liikunnan edistäminen	12
- Mielenterveysalan liikuntatoiminnan kehittäminen	13
- Liikunta osana fysioterapiaa ja kuntoutusta	13
- Muut toimenpiteet sosiaali- ja terveydenhuollon alueella	13
Erityisryhmien liikunnan kokonaisuus ja lähivuosien kehitystavoitteet, yhteenvetoa	14
Liite	15
- Taustakirjallisuus	15

Johdanto ja tausta

Opetusministeriö on tehnyt valtakunnallista kehitys- ja suunnittelutyötä erityisryhmien liikunnan alueella vuodesta 1980 lähtien. Tämän työn keskeisiä välineitä ovat olleet alan komiteamietinnöt (1981:44 ja 1996:15) sekä useat muut julkaisut, jotka käyvät ilmi liitteestä 1.

Valtion liikuntaneuvostolle on osoitettu uudistetun liikuntalain myötä tehtäväksi arvioida liikuntakulttuurin kokonaisuuden kehitystä. Osana tätä arviointityötä on valtion liikuntaneuvoston erityisliikunnan jaostossa opetusministeriön kustantamana tehty kokonaisarvio erityisryhmien liikunnan kehityksestä vuosina 1997-2002. Arvion ovat tehneet tutkijat Arto Tiihonen ja Timo Ala-Vähälä (julkaisu luettelossa, liite 1).

Arvio erityisryhmien liikunnan kokonaiskehityksestä esiteltiin laajemmin alan työntekijöille erityisliikunnan 5. valtakunnallisilla neuvottelupäivillä Helsingissä 4.-5.11.2002. Valtion liikuntaneuvoston erityisliikunnan jaosto on tehnyt arvion pohjalta esityksen alan uudeksi kehitysohjelmaksi vuosiksi 2003-2005.

Erityisryhmien liikunnan käsitesisältö ja merkitys

Erityisryhmien liikunnan käsite on määritelty komiteanmietinnössä 1996:15 seuraavasti: Erityisryhmien liikunnalla tarkoitetaan niiden väestöryhmien liikuntaa, joilla on vamman, sairauden tai muun toimintakyvyn heikentymisen tai sosiaalisen tilanteen vuoksi vaikea osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan ja joiden liikunta vaatii soveltamista ja erityisosaamista.

Alan kansainvälisessä kielenkäytössä käytetty termi on soveltava liikunta (Adapted physical activity). Soveltava liikuntatoiminta onkin lähes synonyymi Suomessa käytössä olleelle erityisryhmien liikunnalle tai erityisliikunnalle. Käsitteistön käyttöä täsmennetään jatkossa erillisen asiantuntijaryhmän avulla.

Erityisryhmien liikunta tai soveltava liikunta on suurelta osin terveyttä ja toimintakykyä edistävää liikuntaa, jonka avulla voidaan luoda edellytyksiä mahdollisimman itsenäiselle arjessa selviytymiselle. Ohjelmassa esitetään tavoitteita myös vammaisurheilun edellytysten kehittämiseksi. Vammaisurheilu on vammaisten henkilöiden kilpa- tai huippu-urheilua, eli siis suorituskeskeistä ja kilpailulliseen menestykseen tähtäävää urheilua.

Esitykset vuosiksi 2003-2005 - tiivistelmä painopisteistä

Vuosien 2003-2005 kehitysohjelman keskeisiä painopisteitä ovat:

1. Paikallistason toimintojen voimistaminen erityisryhmien liikunnassa,
2. väestön ikääntymisestä johtuen erityisen huomion kiinnittäminen ikääntyneiden liikuntatoiminnan kehittämiseen sekä
3. yhteistoiminnan lisääminen erityisryhmien liikunnan sekä muun liikuntakulttuurin toimintaorganisaatioiden kesken.

Paikallistason toimintaedellytysten voimistamisella pyritään ohjatun erityisliikuntatoiminnan tuen lisäämiseen siten, että osa liikuntatoimen määrärahojen kasvusta osoitetaan soveltavaa liikuntaa järjestäville

keskeisille organisaatioille, joita voivat olla:

- Kunnan liikuntatoimi
- Vammais- ja erityisliikuntajärjestöjen paikallisyhdistykset
- Paikalliset urheilu- tai liikuntaseurat
- Koulujen soveltava liikunnanopetus ja erityisliikunnanopettajat
- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot.

Ikääntyvän väestön määrän kasvu on haaste myös erityisryhmien liikuntatoiminnalle. Erityisryhmien liikunnan eri toimintaorganisaatioiden on kehitettävä toimintaansa siten, että ikääntyneiden liikunnan sovellutuksia ja toimintaa kehitetään eri toimintaorganisaatioissa ja myös yhteistyössä terveysliikunnan eri toimijatahojen kanssa painottaen toimintakyvyltään heikentyneitä ikäihmisiä.

Yhteistoiminnan kehittäminen vuosina 2003 - 2005 merkitsee erityisryhmien liikunnan kokonaisuudessa sitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden kanssa toimitaan mahdollisimman tiiviisti yhdessä erityisryhmien kunto- ja virkistysliikunnan kehittämiseksi. Tämän lisäksi vammaisten henkilöiden kilpa- ja huippu-urheilun kehittämiseksi lisätään yhteistoimintaa kilpa- ja huippu-urheilusta vastaavien organisaatioiden kanssa. Integraatiota ja inklusiota kehitetään myös koululiikunnan piirissä.

Liikuntahallinnon toimenpiteet

Erityisryhmien liikunnan kehitystyö edellyttää monien hallinnonalojen toimenpiteitä ja keskinäistä yhteistyötä.

Tässä jaksossa esitettävät toimenpide-ehdotukset koskevat pääasiassa opetusministeriön valtakunnallista liikuntahallintoa, mutta myös kuntien liikuntatoimintaa sekä valtakunnallisia erityisryhmien liikuntajärjestöjä ja muita liikuntajärjestöjä.

Kuntien liikuntatoimen erityisliikunnan toimenpide-ehdotukset

Kuntien liikuntatoimen piirissä toteutettavan erityisryhmien liikuntatoiminnan laajentaminen ja kehittäminen edellyttää lähivuosina seuraavia toimenpiteitä:

A) Kuntien liikuntatoimen valtionosuuksia korotetaan vuosina 2003-2005 paikallisen erityisliikuntatoiminnan lisäämiseksi 100.000 eurolla vuosittain, jotta erityisryhmien ohjattu liikuntatoiminta saadaan käyntiin kaikissa yli 10 000 asukkaalla kunnissa.

Tavoitteen toteutuminen edellyttää kuntien omia

päätöksiä tavoitteen suuntaisesti sekä opetusministeriön tehostettua informaatio-ohjausta. Erityisryhmien liikunnanohjaajien työn tavoitteena on laadukas ja asiakaslähtöinen paikallistason liikunta, jossa kunnan erityisliikunta, erityis- ja vammaisliikuntajärjestöjen, liikuntaseurojen ja muiden liikuntatoimintaa järjestävien yhteisöjen palvelut tarjoavat saumattoman toimintaverkoston.

B) Opetusministeriön informaatio-ohjaukselle esitetään seuraavia tehostamistoimenpiteitä:

- Kunnille selkiinnytetään vammais- ja erityisliikunnan paikallisten seurojen ja yhdistysten tukemisen periaatteita ja käytäntöjä, jotta paikallistason avustuksiin voidaan saada nykyistä parempaa yhtenäisyyttä ja määrärahalisäystä. Tavoitteena on noin viiden prosentin avustusosuus seuratuista paikallistasolla. Valtakunnallisten erityisliikuntajärjestöjen yhdistysten saaminen yhtenäisesti paikallisen seuratuun piiriin on keskeinen etenemistavoite vuosina 2003-2005.

- Kuntien erityisliikunnanohjaajien vuosittaisia työseminaareja jatketaan ja niiden sisältöä kehitetään vastaamaan mahdollisimman hyvin osanottajien tarpeita. Liikunnan koulutuskeskuksissa kehitetään myös

muille alalla työskenteleville soveltuvaa jatko- ja täydennyskoulutusta.

- Erityisliikunnanohjaajien työn tuloksellisuutta seurataan edelleen kokoamalla tiedot vähintään nelivuotisvälein. Seuraava arvio toteutetaan v. 2005.

- Kuntia ohjataan toimimaan siten, että urheilu- ja liikuntaseurat avaavat toimintaansa ja järjestävät toimintaa myös vammaisurheilijoille ja muille erityisryhmiin kuuluville liikunnanharrastajille.

Erityisliikunnan järjestöjen toimintaedellytykset

Vammais- ja erityisliikuntajärjestöjen toimintaa kehitetään ja avustuksia ehdotetaan korotettavan seuraavasti vuosina 2003-2005:

A) Perusavustuksia korotetaan nykyisille vammais- ja erityisliikuntajärjestöille 50 000 - 100 000 eurolla vuosittain, jotta saadaan toteutetuksi aiemmin hyväksytyt tavoiteohjelmat (KM 1996:15 ja OPM:n työryhmämuistio 1997:30). Korostetaan erityisesti paikallisyhdistysten toimintavalmiuksien lisäämistä tuemalla yhdistysten liikuntavastaavien sekä vertaisohjaajien koulutusta.

B) Kehittämisavustuksista osoitetaan vuosittain noin 100 000 euron suuruiset hanketuet vammais- ja erityisliikuntajärjestöjen kehittämisprojekteihin koskien uusien toiminta-alueiden liikkeellesaattamista kuten on tapahtunut mm. soveltavan liikunnan apuvälineprojektin avulla. Kannustetaan erityisryhmien liikuntajärjestöjä toteuttamaan myös perheliikuntaa sekä lasten ja nuorten vapaa-ajan liikuntaa.

C) Pyritään jatkuvasti lisäämään vammais- ja erityisliikuntajärjestöjen yhteistyötä lajiliittojen ja niiden piirissä toimivien seurojen kanssa.

D) Vammaisten kilpa- ja huippu-urheilussa turvataan suomalaisten vammaisurheilijoiden osanotto Ateenan vuoden 2004 kesäparalympialaisiin ja kehitetään valmennustoimintaa Paralympia yhdistyksen hyväksymän strategian mukaisesti. Selvitetään mahdollisuudet vammaisten yleisurheilun EM-kisojen järjestämiseen Helsingissä v. 2005.

Esteettömien liikuntatilojen ja -ympäristön kehittäminen

Jatketaan toimenpiteitä esteettömien liikuntatilojen ja -ympäristöjen lisäämiseksi mm. seuraavasti:

A) Osoitetaan edelleen liikuntapaikkarakentamisen avustuksista vuosittain valtionavustusta uimahallien sekä muiden perusliikuntapaikkojen ja niihin liittyvän lähiympäristön peruskorjauksille sekä esteettömien lähiliikuntapaikkojen tekemiselle. Valvotaan uusien liikuntatilojen toteutusta siten, että esteettömyys toteutuu kaikissa uudisrakentamisen hankkeissa.

B) Pyritään informaatio- ja resurssiohjauksen keinoin siihen, että liikunnan koulutuskeskuksissa tehdään esteettömyyskorjauksia. Osoitetaan muutamalle liikunnan koulutuskeskukselle erilliskohdennetut määrärahat vuosina 2004 - 2005 peruskorjauksiin, joiden myötä opistot toimivat nykyistä paremmin myös vammaisurheilun ja erityisryhmien liikunnan koulutuspisteinä.

C) Tiedotetaan kunnille esteettömien liikuntatilojen rakentamis- ja korjausperiaatteista. Ohjataan kuntia tekemään omia liikuntatilojen peruskorjaussuunnitelmia sekä osoitetaan tätä varten valtionavustuksia esteettömyyskorjausten toteutukseen. Pyritään sisällyttämään esteettömyystiedot osaksi valtakunnallista LI-PAS-järjestelmää.

Erityisryhmien liikunnan tutkimustyön linjat

Jatketaan toimenpiteitä erityisliikuntaan ja vammaisurheiluun liittyvän tutkimustyön edistämiseksi seuraavasti:

A) Edistetään uuden tutkimustoiminnan käynnistymistä soveltavan liikunnan keskeisiltä tutkimusalueilta (KM 1996:15, s. 81-83), joita ovat:

- Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten soveltava liikuntakasvatus
- Moni- ja vaikeavammaisten henkilöiden liikunta
- Erityisryhmien liikunnan terveystaloudellinen merkitys
- Liikunta mielenterveystyön tukena ja osana

- Vammaisurheilun ja sen valmennuksen tutkimus sekä
- Iäkkäiden henkilöiden liikunnan tutkimus.

B) Informoidaan Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan sekä ammattikorkeakoulujen opettajia ja tutkijoita keskeisistä erityisryhmien liikunnan tutkimuspainopisteistä sekä järjestetään erityisryhmien liikunnan tutkijatapaamisia yllä todettujen tutkimuspainopisteiden aloilta. Lisätään alan tutkijoiden yhteyksiä soveltuviin tutkimusyksiköiden sekä perustieteenalojen suuntaan.

C) Jatketaan erityisryhmien liikunnan arviointityötä vuonna 2002 valmistuneen selvitysraportin perusteella ja käynnistetään seuraava arviointi vuonna 2005.

D) Osallistutaan aktiivisesti alan kansainvälisten tutkimusorganisaatioiden järjestämiin kongresseihin (IFAPA eli International Federation of Adapted Physical Activity sekä IPC eli International Paralympic Committee) sekä pyritään aikaansaamaan tutkimusyhteistyötä alan muiden maiden tutkimusyksiköiden kanssa.

Selvitetään mahdollisuudet saada IFAPA-järjestön maailmankongressi Suomeen vuodeksi 2007.

Erytysliikunnan ohjaaja- ja opettajakoulutus

Erytisryhmien liikunnan tulevan kehityksen kannalta on edelleen olennaista, että alalla on riittävästi kouluttajia sekä opettajia, jotka hallitsevat soveltavan liikunnanopetuksen perusteet. Kouluttajien ja opettajien työtä kehitetään mm. seuraavin tavoin.

A) Järjestetään vuosittain erityisliikunnan kouluttajataapaamiset ja välitetään alalla toimiville kouluttajille jatkuvasti tietoa uudesta koulutusmateriaalista sekä yhteyksistä.

B) Pyritään yhteistyössä kuntien koulutoimen ja opetushallituksen kanssa saamaan suurten kaupunkien koulutoimeen erityisliikunnanopettajan virat lähtien liikkeelle viidestätoista suurimmasta kaupungista.

C) Ohjataan kuntien erityisliikunnanohjaajia ja koulutoimen edustajia toimimaan yhteistyössä keskenään tavoitellen sitä, että koulujen soveltava liikunnanopetus sekä liikuntajärjestöjen harrastuspohjainen lasten

ja nuorten liikunta täydentäisivät mahdollisimman hyvin toisiaan.

D) Pyritään saamaan Jyväskylän yliopistoon opettajien soveltavan liikunnanopetuksen kehittämiseen liittyvä koulutussuunnittelijan virka/toimi. Järjestetään tätä kautta opettajille kohdennettua soveltavan liikunnan jatko- ja täydennyskoulutusta usean kurssin vuosisivolyymilla.

E) Tuetaan järjestöjen organisoimaa erityisliikunnan vertaisohjaajakoulutusta siten, että keskeiset valtakunnalliset erityisliikuntajärjestöt voivat jatkuvasti järjestää tämänkaltaista koulutusta. Tuetaan myös lajiliittojen seurojen piirissä tapahtuvaa soveltavan liikunnan ohjaaja- ja valmentajakoulutusta.

Kansainvälisen yhteistyön kehittäminen

Jatketaan edelleen Erytisryhmien liikunta 2000-miennön kansainvälisen yhteistyön ehdotusten toteutusta sekä keskitytään mm. seuraaviin toimenpiteisiin.

A) Osallistutaan aktiivisesti IPC:n ja IFAPA-järjestön toteuttamiin tapahtumiin ja kongresseihin sekä välitetään keskitetysti näiden järjestöjen toimintaa koskevaa tietoa Suomessa.

B) Jatketaan erityisryhmien liikunnan eurooppalaisen yhteistyön aktiivista mukanaoloa ja kehittämistä mm. alan kouluttajaverkosto THENAPA:n (Thematic Network of Adapted Physical Activity) sekä alan eurooppalaisten tutkintojen EMDAPA:n (European Masters Degree in Adapted Physical Activity) ja DEUAPA:n (European University Degree in Adapted Physical Activity) puitteissa sekä erilaisissa alaan liittyvissä EU-projekteissa.

C) Kannustetaan liikunta-alan oppilaitosten opintojen kehittämistä erityisryhmien liikunnan alueella siten, että opiskelijat voivat osallistua erityisliikunnan ulkomaisiin opintokokonaisuuksiin opintojen osana.

D) Tuetaan suomalaisia vammaisliikuntajärjestöjä niiden pyrkimyksessä saada Suomeen vammaisurheilun arvokilpailut vuonna 2005.

E) Tuetaan kuntien ja läänien kansainvälisten yhteyk-

sien kehittämistä erityisryhmien liikunnan alueella sekä pyritään erityisesti kehittämään lähialueyhteistyötä.

Erityisryhmien liikunnan ja vammaisurheilun tiedonvälityksen kehittäminen

Jatketaan toimenpiteitä erityisryhmien liikunnan tiedotuksen kehittämiseksi vuonna 2000 valmistuneen tiedotuksen kehityssuunnitelman mukaisesti seuraavasti.

- A) Kehitetään erityisryhmien liikunnan tiedonvälitystä siten, että kehitystyöstä tulee systemaattista sisältäen myös kuntien liikuntatoiminnan erityisliikuntaviestinnän.
- B) Tuetaan alan keskeisiä järjestöjä niiden pyrkimyksissä lisätä tiedotusosaamistaan. Pyritään saamaan erityisryhmien liikunnan alueelle muutama uusi päätoiminen tiedottaja tai toimittaja.
- C) Välitetään liikunta-alan toimittajille ja tiedottajille säännöllisesti perusinformaatiota erityisryhmien liikunnasta mm. SEY:n (Suomen Erityisryhmien Liikunta ry) julkaisun "Erityisryhmät liikkuvat" välityksellä sekä jaoston toiminnasta tiedottaen.
- D) Käytetään aiempaa enemmän SLU:n (Suomen Liikunta ja Urheilu ry) verkkolehteä erityisryhmien liikuntatoiminnan säännöllisenä tiedotuskanavana.
- E) Tehostetaan vammaisurheilun tiedonvälitystä Suomen Paralympiayhdistyksen tiedotussuunnitelman laadinnan kautta.

Erityisryhmien liikunta-toiminnan rahoitus

Jatketaan opetusministeriön toimenpiteitä erityisryhmien liikuntatoiminnan tuen asteittaiseksi lisäämiseksi siten, että lisätuen kohteina ovat mm. kuntien liikuntatoimi, alan keskeiset järjestöt sekä kouluttajaorganisaatiot.

- A) Lisätään kuntien liikuntatoimen valtionosuuksia erityisryhmien liikuntatoimintoihin kohdentaen siten, että vuosina 2003-2005 voidaan saada vuosittain vä-

hintään viiteen uuteen kuntaan erityisryhmien liikunnan ohjaajat. Vuosikustannukset ovat noin 100 000 euroa.

- B) Korotetaan vammais- ja erityisliikuntajärjestöjen valtionavustuksia noin 50 000 - 100 000 eurolla vuosittain ja osoitetaan tämän lisäksi aiemman käytännön mukaisesti noin 100 000 euroa näiden järjestöjen kehittämishankkeisiin, joiden ensisijainen tavoite on kouluttaa uusia ohjaajia sekä saada uusia kohderyhmiä mukaan järjestöjen liikuntatoimintaan.

- C) Osoitetaan kunnille ja liikunnan koulutuskeskuksille vuosittain määrärahat liikuntatilojen ja -ympäristön esteettömyyskorjauksiin.

Muut toimenpiteet valtakunnallisessa liikuntahallinnossa

Opetusministeriön sekä valtion liikuntaneuvoston ehdotetaan jatkavan erityisryhmien liikunnan kehitystyötä myös seuraavilla alueilla.

- A) Jatketaan valtakunnallisen vammaisliikunnan apuvälinevälityksen kehitystyötä vuosina 2001-2003 toteutetun SOLIA-projektin (Soveltavan liikunnan apuvälineprojekti) kokemusten pohjalta.
- B) Tuetaan ikääntyneiden liikunnan sekä mielenterveysalan liikunnan oppimateriaalituotantoa ja näiden ryhmien liikuntatoiminnan lisäämistä kohdennetuin erityisavustuksin.

Koulu- ja opetustoimen toimenpiteet

Seuraavat ehdotukset koskevat pääasiallisesti opetushallitusta, Jyväskylän yliopistoa sekä liikunnanopettajien toimintaa soveltavan liikunnanopetuksen kehittämiseksi. Ehdotukset perustuvat Erityisryhmien liikunta 2000 -mietinnön (KM 1996:15) sivujen 72-74 esitysten toteutukseen nykyisen tilanteen arvioinnin mukaisesti.

Vammaisten ja pitkäaikais- sairaiden oppilaiden liikunnanopetus

Peruskoulussa ja lukiossa on jatkuvasti noin 50 000 oppilasta, joilla on erilaisia vammoja ja pitkäaikaisrauksia. Näiden oppilaiden liikunnanopetuksessa tarvitaan soveltavaa opetusta, eriyttämistä, pienryhmytyöskentelyä ja muita pedagogisia ratkaisuja, joiden tavoitteena on koululiikunnan toteuttaminen siten, että kaikki oppilaat voivat osallistua siihen omista lähtökohdistaan.

Maassamme on nykyisin jo lähes 100 erityisliikuntakasvatuksen ammattilaista seuraavissa opettajaryhmissä:

- Jyväskylän yliopiston liikuntakasvatuksen laitokselta valmistuneet erityisliikuntapedagogiikkaan erikoistuneet liikunnanopettajat,
 - erityiskoulujen nykyiset liikunnanopettajat (osin samoja kuin yllä),
 - Koululiikuntaa kaikille 1998-2000 -projektin kouluttajat sekä
 - ammattikorkeakoulujen fysioterapeutti- ja liikunnanohjaajakoulutuksen liikunnanopettajat.
- Lähitulevaisuuden keskeisenä kehittämishaasteena on erityisliikunnanopettajien ammattitaidon täysipainoinen hyödyntäminen kunnissa. Toimenpide-ehdotukset ovat seuraavat:

- A) Järjestetään neuvottelut opetusministeriön, opetushallituksen sekä Jyväskylän yliopiston liikuntakasvatuksen laitoksen edustajien kesken siten, että pyritään saamaan erityisliikunnanopettajien virat yli 50 000 asukkaan kaupunkeihin sekä muutamiin muihin, lähinnä eräisiin läänien pääkaupunkeihin.
- B) Opetushallitus ohjaa kuntia toimimaan siten, että liikunnasta vapauttamista ei käytetä ratkaisuna erityisryhmiin kuuluvien oppilaiden kohdalla.

C) Opetushallituksen esitetään tukevan eurooppalaiseen v. 2004 toteutettavaan liikuntakasvatuksen teemavuoteen liittyen soveltavan liikunnanopetuksen opetusmenetelmällistä tutkimus- ja kehitystyötä, jonka tavoitteena on saada opettajat tietoisiksi soveltavan liikunnanopetuksen nykyisistä pedagogisista vaihtoehdoista.

Opettajien soveltavan liikunnanopetuksen jatko- ja täydennyskoulutus

Soveltavan liikunnanopetuksen ammattilaisia käytetään apuna edellämainittua opetustoimintaa kuntiin kehitettäessä. Jatko- ja täydennyskoulutuksen kehittämiseksi tehdään seuraavia toimenpiteitä:

A) Perustetaan Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekuntaan koulutussuunnittelijan virka, jonka toimenkuvan keskeisenä tavoitteena on soveltavan liikunnanopetuksen jatko- ja täydennyskoulutuksen valtakunnallinen järjestäminen yhteistyössä alan muiden organisaatioiden kanssa. Tavoitteena on, että tarvittavaa koulutusta toteutetaan eri puolilla Suomea yhteistyössä kuntien, lääninhallitusten sekä opettajan- koulutusyksiköiden kanssa.

B) Opettajankoulutuslaitosten liikunnan didaktiikan lehtoreille järjestetään omaa erillistä täydennyskoulutusta soveltavan liikunnanopetuksen alueelta pitkäjänteisesti erikseen tehtävän suunnitelman mukaisesti. Suunnitelma tehdään erityisliikunnan jaoston koulutus- ja tutkimustyöryhmässä vuoden 2003 aikana.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet

Seuraavat ehdotukset perustuvat Erityisryhmien liikunta 2000-komiteamietinnön s. 90-94 esityksiin sekä STM:n, RAY:n ja KELA:n lausuntoihin mietinnöstä ja vastavalmistuneeseen Terveysliikuntatoimikunnan mietintöön (KM 2001:12). Ehdotuksissa on konkretisoitu ja ajantasaistettu erityisryhmien liikunnan sosiaali- ja terveydenhuollolle soveltuvia toimenpiteitä.

Ikääntyneiden liikunnan edistäminen:

Vastikään valmistuneessa Terveysliikuntatoimikunnan mietinnössä todetaan, että terveyttä edistävän liikunnan sekä erityisryhmien liikunnan tavoitteet ovat pitkälti yhteneväiset. Erityisesti ikääntyneiden osalta tarvitaan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon että liikuntatoimen toimenpiteitä.

Toimenpiteet ikääntyneiden liikunnan edistämiseksi ovat seuraavat:

- A) STM tukee kotona asuvien ikäihmisten tuki- ja liikuntaelimestön toimintakyvyn parantamiseen kohdistuvia hankkeita terveysliikunnan määrärahoista 50 000 - 100 000 eurolla vuonna 2003. Erityisen huomion kohteena ovat toimintakyvyltään heikentyneet ikäihmiset.
- B) STM tekee yhteistyössä alan asiantuntijatahojen kanssa suosituksen vanhustenhuollon laitosten ja palvelutalojen liikuntamahdollisuuksien kehittämiseksi.
- C) Jatketaan yhteistyötä Ikäinstituutin Valssi-projektin (Vanhusten liikunta sosiaali- ja terveydenhuollossa) kanssa laajentamalla ja pätevoittämällä ikääntyneiden liikunnan kouluttajaverkostoa sekä seuraamalla kouluttajien toimintaa kentällä. Tuetaan edelleen ikääntyneiden liikunnan oppimateriaalituotantoa ja otetaan koulutuskokonaisuudessa huomioon myös yksityisten palvelukeskusten henkilöstön koulutustarpeita.

D) Opetusministeriö ohjaa kuntien liikuntatoimen sekä niissä toimivien erityisliikunnanohjaajien työtä siten, että etenkin toimintakyvyltään heikentyneiden ikäihmisten liikuntatoimintaa lisätään ja että ikäihmisten liikunta laajemminkin otetaan huomioon myös lajiliittojen valtionavustuskriteereissä.

Mielenterveysalan liikuntatoiminnan kehittäminen

Toimenpiteet mielenterveystyön liikuntatoiminnan kehittämiseksi ovat seuraavat:

A) STM ja OPM tukevat vuoden 2003 alusta käynnistettävää kokeiluhanketta kunnissa toteutettavan mielenterveyskuntoutujien liikunnan edistämiseksi siten, että vuosittainen tuki on yhteensä noin 100 000 euroa jakautuen puoliksi molemmille ministeriöille. Kuntahankkeen tavoitteena on lisätä ja kehittää mielenterveysalan liikuntatoimintaa kunnissa eri puolilla Suomea ja luoda tätä kautta toimintamalleja koko maahan eri kokoisille kunnille.

B) Mielenterveysalan järjestöjen vertaisohjaajakoulutusta liikuntatoimintaan tuetaan siten, että nämä voivat kouluttaa vuosittain 50-100 uutta ohjaajaa. Tämä edellyttää noin 30 000 euron lisäystä järjestöjen vuosivastuusiin OPM:n kautta.

Liikunta osana fysioterapiaa ja kuntoutusta

A) STM, RAY ja KELA jatkavat toimenpiteitään kuntouttavan liikunnan ja fysioterapian kehittämiseksi käynnistämällä kehittämishankkeen, jota toteutetaan alan organisaatioiden yhteistyönä vuosien 2004-2005 ajan. Hankkeen osina ovat toisaalta laitoksissa järjestettävän liikunnan kehittäminen ja toisaalta avo- huollon piirissä toteutettavat toiminnot. Kuntouttavan liikunnan kehityshanke toteutetaan STM:n johdolla. Tähän liittyen STM tehostaa kuntien informaatio-ohjausta, jotta niiden kuntoutustyöryhmissä otetaan huomioon yhteydet erityisryhmien liikuntatoimintaan sekä avustaja- ja apuvälinetoimintaan.

Muut toimenpiteet sosiaali- ja terveydenhuollon alueella

A) Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten erityispäivähoitoa kehitetään siten, että soveltava liikuntakasvatus toteutuu ammatillisesti pätevin voimin. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä varten toteutetaan vuosittain erillinen ammatillisen täydennyskoulutuksen koulutuskokonaisuus.

B) Sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten liikuntatoiminnan kehittämiseksi tehdään uusi perusselvitys vuonna 1989 valmistuneen selvityksen jatkoksi (Eri-tyisryhmien liikunnan julkaisuja 1/1990: Liikuntatoiminnan kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksissa). Tämän selvityksen perusteella tehdään laitosten liikuntatoiminnan kehitysohjelma osana terveysliikunnan neuvottelukunnan työtä vuoden 2004 aikana.

C) Moni- tai vaikeavammaisten henkilöiden sekä vanhusten liikuntatoimintaa ja siihen liittyviä varuste- ja apuvälinepalveluita kehitetään terveydenhuollon avo- ja laitostoiminnoissa yhteistyössä liikuntatoimen edustajien kanssa. Talviliikunnan kehittämiseksi pyritään yhteistyössä asiantuntijatahojen kanssa siihen, että aikaansaadaan tunnottomuuden ja huonon verenkierron vuoksi helposti kylmettyville henkilöille lämpösääteinen talviliikuntavaatetus.

Erityisryhmien liikunnan kokonaisuus ja lähivuosien kehitystavoitteet, yhteenvedoa

Erityisryhmien liikunnan keskeisiä toimintaorganisaatioita ovat kuntien liikuntatoimi, erityisryhmien liikuntajärjestöt, sosiaali- ja terveydenhuollon laitokset sekä koulutoimi. Integraation ja yhteistyön kannalta oleellisia ovat myös lajiliitot ja urheiluseurat.

Erityisryhmien soveltavan liikuntatoiminnan kehittäminen kaikilla näillä toimintaloikoilla edellyttää vuosina 2003-2005 uusia toimenpiteitä ja hieman lisäresursseja, jotta toimintaan osallistuvien määrää voidaan lisätä nykyisestä noin 220 000 osallistujasta noin 250 000 osallistujaan.

Opetusministeriön ehdotetaan lisäävän vuosittain erityisryhmien liikuntatoiminnan taloudellista tukea noin 300 000 eurolla.

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Raha-automaattiyhdistyksen ja KELA:n ehdotetaan osoittavan lisätukena kuntouttavaan liikuntatoimintaan vuosittain noin 200 000 euroa. Tämä lisäys voi tapahtua osin uuden terveystoiminnan neuvottelukunnan työn kautta ja osin tekemällä erillinen kehityssuunnitelma sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten liikuntatoiminnan alueelle.

Opetushallituksen sekä koulutoimen ehdotetaan kehittävän soveltavan liikunnanopetuksen toimintaedellytyksiä siten, että suurimpiin kaupunkeihin perustetaan erityisliikunnan ohjaavien opettajien toimet. Soveltavan liikunnanopetuksen kehitystyö edellyttää myös opettajankoulutuksen jatkuvaa kehittämistä, jota varten tehdään uusi kehitysohjelma vuosiksi 2003-2005.

Taustakirjallisuus

Erityisryhmien liikuntatoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1981:44.
Opetusministeriö, Helsinki 1981.

Kunnat erityisryhmien liikunnan kehittäjinä. Kari Koivumäki ja Sirpa Vilhu (toim.).
Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu no 110, Lappeenranta, 1987.

Liikuntatoiminnan kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksissa.
Erityisryhmien liikunnan neuvottelukunnan työryhmämuistio. Opetusministeriö, 1990.

Asukasmäärältään pienten kuntien erityisliikunta. Leena Toivonen / LIKES.
Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 91. Jyväskylä, 1993.

Erityisryhmien liikunta 2000- toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1996:15.
Opetusministeriö ja Edita, Helsinki 1996.

Esteettömät liikuntatilat. Irma Verhe ja Suomen Invalidien Urheiluliitto. Opetusministeriön liikuntapaikkajulkaisu no 63.
Rakennustieto Oy, Helsinki 1997.

Koululais- ja opiskelijaliikuntajärjestöjen sekä vammaisurheilujärjestöjen ja kansanterveysjärjestöjen avustusjärjestelmätyöryhmä.
Opetusministeriön työryhmien muistioita 1997:30. Helsinki, 1997.

Koululiikuntaa kaikille - soveltavan liikunnanopetuksen opas. Pilvikki Heikinaro-Johansson ja Tarja Kolkka.
Opetushallitus ja Gummerus, Jyväskylä 1998.

Erityisliikuntaa kuntiin - kehittämis- ja konsultointiprojekti 1997-99. Vuokko Ponsi.
Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu no 148. Paintmedia, Helsinki 2000.

Erityisryhmien liikunnan tiedotuksen kehitysuunnitelma. Valtion liikuntaneuvoston erityisliikunnan jaosto,
Opetusministeriö. Helsinki, 2000.

Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001:12.
Sosiaali- ja terveysministeriö ja Edita, Helsinki 2001.

Uimahallien peruskorjaus erityisliikunnan näkökulmasta. Jouni Airola.
Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 1/2002. Gummerus, 2002.

Uusi erityisliikunta - liikunnan sovellukset erityisryhmille. Esko Mälkiä ja Pauli Rintala.
Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu 154. LTS, Tammer-Paino 2002.

Erityisliikunnan arviointiraportti - valtionhallinnon toimenpiteiden arviointia erityisliikunnan alueella. Arto Tiihonen ja Timo Ala-Vähälä. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja nro 6/2002. Edita Prima, Helsinki 2002.